

Sensation i Stockholm i september

En ny violin — med fem strängar

VID VÄRLDSMUSIKFESTEN i Stockholm i september, dit företrädare för alla länder som har eller tror sig ha något nytt att bjuda inom den moderna musiken samlas, kommer för första gången en svenskbyggd violin att presenteras som har goda utsikter att bli en världssensation.

En vanlig violin brukar ha fyra strängar. Den här violinen har fem. En vanlig violin brukar vara en liten, rundaxlad instrumentkropp med överskjutande lock och botten, som spelaren krampaktigt håller under hakan och med vilken han förgäves försöker överrösta den samlade symfoniorkestern i solokonsert. Den här violinen har sluttande axlar, som de gamla gambainstrumenten och liksom hos dessa är lock och botten lagda kant i kant med sargen — på så vis når man en större luftvolym inom samma yttre format och alltså en väsentligt större klang. Och instrumentets format är ungefär som en

och internationellt känd genom framgångsrika konsertturnéer; konstruktör industrikemisten och laboratoriechefen vid Sieverts Kabelverk, Hans Olof Hansson, som stråkinstrumentbyggare den 1962 bortgångne hovinstrumentmakaren Otto Sands ende lärjunge, med vars hjälp Eichenholz omkring 1960 påbörjade sina experiment.

Motivet till det nya instrumentet var, kan man säga, alla violinisters kollektiva förtvivlan över att de inte hördes. Allting har växt, konsertsalar, publik och musikens klangliga apparat. Så inte violinen. Man har sedan början av 1700-talet förlängt halsen

— Av Ove Nordvall —

violas, även om det i övrigt inte har något med violan och dess nasala klang att göra: mest påminner det — som den berömda polske dirigenten Jan Krenz har sagt — om en cello men med violinens klarhet. Strängarna är stämda i kvinter som på alla moderna stråkinstrument och omfånget motsvarar violinens och violans sammanlagda. Tonsättare, instrumentaler, dirigenter har häpnat. Instrumentet kallas violino grande.

Idégivare till detta nya instrument har varit den polskfödde svenske violinisten Bronislaw Eichenholz, av många ansedd som vårt lands främste solist. elev till den legendariske Rudolf Kolisch

8 millimeter, man har ökat strängtrycket och man har förlängt basbjälken omkring 2 centimeter åt vardera sidan. Det är allt. Det är inte mycket, men nog för att skada otaliga klassiska Stradivarius och Guernerius så att locket sjunkit in under stallet och man förlorat i tonkvalitet vad man vunnit i tonkvantitet.

Ingen före Bronislaw Eichenholz och Hans Olof Hansson har dock angripit problemet från en rationellt vetenskaplig synpunkt och inga tidigare experiment har resulterat i spelbara instrument. Hans Olof Hansson, som även bygger "vanliga" violiner, violor och violonceller, liksom även re-

Männen bakom den nya violinen: Hans Olof Hansson (t v) och Bronislaw Eichenholz — som i handen håller ett exemplar av violino grande.

konstruktioner av äldre tiders olika gambor — alltjämt som en avancerad form av vetenskaplig fritidsverksamhet — har utarbetat ett matematiskt system för stråkinstrumentens konstruktion, som bl a innebär en kontroll vid tillverkningen av intill fem hundra millimeter när det gäller träets tjocklek i klangplattorna. Han har också med hjälp av infrarödspektrofotometri och papperskromatografiska analysmetoder lyckats i princip rekonstruera inte bara det gamla italienska lacket, utan även den substans som de gamla mästarna använde för att grunda sina instrument med och som är väsentlig för att förhindra att lacket tränger in i träet och förstör instrumentens goda akustiska egenskaper. Allt detta med hjälp av den utomordentliga laboratorieutrustning som stått till hans förfogande vid Sieverts Kabelverk.

En saga

Instrumenten, alltså även den aldrig tidigare existerande violino grande, har konstruerats vid ritbordet. Med sin fullständiga kontroll över alla moment av tillverkningen är Hansson inte bara i stånd att uppnå ett maximalt klangligt resultat utan också att

garantera resultatets reproducerbarhet, dvs att det i princip är möjligt att upprepa hur många gånger som helst. Och med sin, makalösa hantverksskicklighet — instrumentbyggeri är inte och kommer aldrig att kunna bli ett fält för industriell massproduktion — förmår han också ge instrumenten en yttre gestalt som i estetisk kvalitet motsvarar deras ouppnåeliga tonala kvaliteter.

Detta låter som en saga. Men forskningsresultaten har ansetts så revolutionerande, att de utvalts för presentation vid Ingenjörsvetenskapsakademiens årshögtid i Stockholm i oktober, tillsammans med de av SONAB lanserade Stig Carlssonska högtalar-systemen och Georg Bolins banbrytande piano- och flygelkonstruktioner. Ett i sanning hedrande erkännande åt svensk ljudvetenskaplig forskning!

Konsekvensen av detta är bl a att instrumentaler inte längre behöver betala fabulösa summor för att få ett instrument som gör full rättvisa åt deras tekniska och musikaliska förmåga: en god Stradivarius eller Buernerius betingar priser på många hundra tusen kronor — om man alls kan komma över dem. Men den hittills viktigaste konsekvensen är naturligtvis den nya violino grande, av vilken tills vidare en-

dast fyra exemplar existerar. Ligeti har hört den, och har lovat en solokonsert. Penderecki har hört den, och han skriver redan — på Rikskonserters beställning — en konsert för uruppförande vid Expo Norrs musikfestival sommaren 1967 i Östersund. Werner Wolf Glaser har redan en konsert färdig. Torbjörn Lundquist har fått beställning på en konsert för uruppförande våren 1967 i Gävle, med Pragradions förste dirigent som ledare. Och en mängd svenska soloverk är redan skrivna eller under arbete. Paul Badura-Skoda vill arrangera en internationell turné, Jan Krenz likaså. Rudolf Kolisch, Henryk Czyz, Antal Dorati, Paul Kletzki — listan på begejade musiker kunde göras lång.

Och till hösten planeras — förutom presentationen den 14 september i Musikhistoriska museet i samband med ISCM — en Rikskonsertturné och en soloafton i Stockholm och slutligen en gramfonskiva på märket SONAB, med J S Bachs svit "a cinque accordes" (den så kallade sjätte cellosviten, skriven för barocktidens femsträngade viola pomposa, ett instrument i samma läge som den nya violino grande), Igor Stravinskys Elegi för soloviola och Prokofjevs sonat för soloviola. Det är ett program som visar instrumentets samlade resurser: ett verk ursprungligen skrivet "för fem strängar", en komposition för viola och ett virtuost stycke för soloviola.

Centralplats

Men viktigare än alla nya möjligheter till interpretation av gammal musik i nutidens konsertmiljö är, att tonsättarna nu fått ett nytt instrument, för ny musik, till sitt förfogande, som i solistiska och orkestrala resurser överträffar alla dem som tidigare stått till buds. Och därför intar presentationen av violino grande — det samlade resultatet av en musikers och en vetenskapsmans samlade ansträngningar och en stor industris tekniska resurser — en självklar centralplats i 1966 års festspele för ny musik i Stockholm.

Bronislaw Eichenholz spelar, Hans Olof Hansson lyssnar.